

Corneliu LUPEȘ

MARIA PILLAT-BRATEȘ - O ACUARELISTĂ INTERZISĂ - FALS TRATAT DE GHIDAJ -

Résumé: Maria Pillat-Brateș appartient à une famille qui comprend trois générations d'artistes et d'écrivains: Ion Pillat (son mari), écrivain; Dinu Pillat (son fils), écrivain, emprisonné par les communistes, Cornelia Pillat (l'épouse de Dinu), écrivain, et Monica Pillat (la fille de Dinu et Cornelia), elle aussi écrivain.

Descendant d'une vieille famille de Bucarest, celle de Ion Dumitrescu-Procopie, Maria Pillat-Brateș s'est dédiée à l'aquarelle, qu'elle a fait au plus haut niveau, étant connue en Roumanie tout comme à l'étranger, en Amérique surtout.

Après l'instauration du régime communiste, elle a été privée de liberté, leur maisons et domaines ont été nationalisés, on a lui refusé de prendre part à des expositions individuelles et collectives dans la capitale. Dans la vieillesse, elle a subi des privations et la maladie, mais son fils veillait amoureusement sur sa personne.

Nu mică ne-a fost mirarea atunci când, întâlnind-o pe Monica Pillat-Săulescu, am descoperit dorința-i fierbinte de a organiza un muzeu *Pillat*, după modelul acelorale ale lui Minulescu și Rebreanu în primă instanță. După ce a bătut la multe uși, bine ferecate, a ajuns și la acelea ce-o inspiraseră și, din aproape în aproape, s-a consolat cu o Donație *Pillat*, ce avea să fie găzduită în una dintre încăperile (odăile, cum spuneau foștii lor proprietari) celui de al doilea așezământ, în care, de fapt, autorul *Răscoalei* nu locuise, dar care fusese cumpărat pentru Puia-Florică (în care aceasta a și locuit împreună cu Radu Vasilescu, soțul său), fiica Ștefaniei Rădulescu, devenită în anul 1912 Fanny Rebreanu, care, la rândul-i, s-a mutat aici după moartea lui Liviu (1 septembrie 1944) și instaurarea treptată și nesigură, cum se va dovedi peste 4 decenii și ceva, a regimului socialist/comunist. În timp ce ne învârteam în jurul unui asemenea temerar proiect, prin care *Pillat* avea să stea în gazdă la Rebreanu, așa cum, cu umor și îngăduință, constata Lucian Chișu, directorul *en titre* M.N.L.R., Monica nu-și dezlipea privirea de la un tablou în care se întâlneau câteva lalele, acuarelă ce nu stătea în umbra suratelor din muzeul respectiv (tablouri în ulei), opere semnate de J. Steriadi, N. Dărăscu, Camil Ressu, Ștefan Dimitrescu, C. Baraschi, Milița Petrașcu, Th. Pallady, fie și numai pentru faptul că cele mai multe îl reprezentau pe romancier, pe Fanny, pe Puia și Radu Vasilescu. Timpul s-a scurs în favoarea Colecției *PILLAT*, mai mult (și aici explodează bomba!), privind apoi insistent lucrarea, ba chiar încercând să-i depistăm semnătura și s-o confruntăm cu inventarul, aflăm – stupoare...! – că sub ramă se ascundea numele autoarei: *I. Brateș Pillat*. În această emoționantă situație, n-am găsit nicio explicație terestră. Am apelat-o urgent pe Monica Pillat, care se afla într-un supermarket, rugând-o să găsească o poziție de siguranță pentru vestea ce urma s-o primească. După ce nepoata a aflat că lucrarea era opera bunicii sale – care-i realizase atâtea portrete (de altfel, relația bunici-nepoți este una specială, atât în viață, cât și în artă) – ambii am căutat cheia explicației în ceruri, căci pe pământ n-o găsisem. Bineînțeles că tabloul, aveam să constatăm mai târziu, era o operă

de tinerețe, deoarece după aceea avea să semneze constant Maria Pillat-Brateș. Mai mult, o altă acuarelă din Donație, reprezentând o moară de vânt, este semnată doar *I. Brateș*, ceea ce ne duce la gândul că ar fi vorba tot de o lucrare de tinerețe, eventual înaintea căsătoriei (?!). Astfel, *Lalelele* au devenit piesa cea mai importantă a donației, unul dintre liante, dar nu singurul (vezi fotografia unui grup de scriitori de pe biroul lui Ion Pillat, din care nu lipsesc Romancierul și Poetul, într-o confraternă companie). Nu mulți erau aceia care cunoșteau opera acuarelistei, de vreme ce, după război, prezența sa pe simeze a fost cu totul întâmplătoare și nesemnificativă, numărându-mă, la rându-mi, printre ignoranți. Mai mult, după ce, la 1 octombrie 1955, obține legitimația de membră a Uniunii Artiștilor Plastici (nr. 278, la 31 iulie 1958),

primește prin adresa nr. 6308 o corespondență oficială de la Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Populară Română, semnată de președinte, sculptorul Ion Jalea și secretarul Uniunii, pictorul Alexandru Ciucurencu, prin care este anunțată că i s-a retras calitatea de membru fiind *în situația numai de membru pensionar al Fondului Plastic*¹.

Iată un prim argument al formulării din titlu, și nu e singurul.

Acompaniați de acest *click*, ne-am îndreptat pașii spre prima expoziție personală a acesteia, organizată în timpurile noastre (2006) de criticul de artă Ruxandra Garofeanu, în capitală. Precedentele *personale* se opriseră la 6 - 28 noiembrie 1938 (sala Ileana), la care vom reveni, nu înainte de a ne apleca cuviincios asupra câtorva momente din tumultoasa-i biografie.

Născută la 25 iulie 1892, în București,

provenea dintr-o familie mai puțin ilustră în comparație cu cea a soțului, deși tatăl său, Ion Procopie-Dumitrescu (1845-1921), de profesie jurist, fusese ajutor de primar și locțiitor al lui C.A. Rosetti la 1877, după demisia căruia n-a îngăduit trupelor străine să se instaleze în București, decizie ce i-a adus felicitările lui vodă².

Mama, Ecaterina, născută Iliescu - aflăm de la aceeași nepoată -, fiică de doctor. Maria Procopie-Dumitrescu a urmat în particular clasele primare și secundare, a studiat pianul și a luat lecții de desen cu pictorii Costin Petrescu (autorul frescelor din sala mare a Ateneului) și Jean Steriadi, sub al cărui îndemn a debutat la Salonul Tinerimii Artistice ((1914) cu pseudonimul *Brateș* (denumirea unui afluent al Prutului, și nu acela de dinaintea căsătoriei, cum am găsit într-un respectabil volum dedicat *Scrisorilor* lui Liviu Rebreanu). În anul 1915, debutanta pictoriță se căsătorește cu poetul Ion Pillat, ce făcuse, la rându-i, câțiva importanți pași lirici. Din pertinente informații familiale reiese că:

Alături de soțul ei, a făcut călătorii în Franța, Spania, Italia, Yugoslavia, Grecia, Germania, Cehoslovacia. [...] și că a fost deosebit de apreciată de criticii vremii, George Oprescu, Alexandru Busuioceanu, Ion Frunzetti, Ștefan Nenițescu, dar și de măștrii artelor frumoase, precum Nicolae Tonitza, Olga Greceanu, Ion Ștefănescu etc.³

¹ Monica Pillat, Doina Uricariu, *Maria Pillat-Brateș - pictură și reverie*, ediție bilingvă, București, Universallia, 2006, p. 123.

² Carmen Brăgaru, *Dinu Pillat - un destin împlinit*, București, Editura DU Style, 2000, p. 9.

³ Ion Pillat, *Opere*, București, ediție îngrijită de Cornelia Pillat, DU Style - ATLAS, 1998, vol. I, p. 31.

După decesul soțului - poetul, parlamentarul și diplomatul Ion Pillat (1945) -, începe calvarul elitelor naționale, Maria Pillat, ca și fiul lor, Dinu, intrând din plin în acest diabolic joc. În anul 1949

a făcut închisoare la Botoșani pentru că nu plățiseră dările pentru cele zece hectare de pământ, pe care le avuseseră la Hăvârna (localitate vecină cu Livenii lui Enescu, n.n.), în nordul Moldovei și care fuseseră deja naționalizate⁴.

Amănuntele reclusiunii vin pe filiera nepoatei:

Mi-a povestit că în închisoare, ca să nu-și piardă mințile, s-a apucat într-o zi să deseneze pe pereți cu un cărbune figurile deținuților din încăperea, și gardienii, văzându-i schițele pe zid, i-au cerut să le facă portretele⁵.

De altfel, din donație nu lipsesc asemenea mărturii. După eliberare, n-a ratat nici *desertul*: cinci ani de domiciliu forțat la Miercurea-Ciuc, de unde n-au lipsit (ca și la Botoșani) preocupările plastice (acuarele, desen). În anul 1959 este pusă din nou în fața unui nefericit eveniment, poate cel mai dureros: arestarea fiului său, Dinu. Aflăm amănunte privind ultimele zile ale martirei, deschizând o scrisoare a acestuia către sora sa, Pia, refugiată de mult în Vest:

Sfârșitul mamei a fost de un dramatism cu totul neașteptat. După o fractură de col femural, făcută cu aproape trei săptămâni în urmă, care a traumatizat-o și psihic, până a o face să nu mai comunice prin cuvânt până la moarte, au urmat chinurile imobilizării la pat, cu complicația internelor escare, precum și, mai ales, cu chinurile legate de declanșarea unei insuficiențe cardiace și a unei embolii pulmonare. În câteva zile, biata de ea și-a schimbat expresia până la nerecunoaștere. Starea de inerție vegetativă, privirea fixată mai mult în gol, ca un fel de stupoare tragică, și reducerea treptată a funcțiilor vitale, până la imposibilitatea - în faza finală - de a mai mesteca și înghiți⁶.

Dacă până aici am călcat cu discreție și admirație pe urmele persoanei, de aici încolo itinerarul nostru virtual se îndreaptă spre fascinantele orizonturi vizuale, admirându-i opera, ceea ce pentru Maria Pillat-Brateș, ca și pentru noi toți, echivalează cu argumentul existenței terestre, și nu numai, care, în asemenea împrejurări, se prelungește mult după încheiere contractului cu cele pământești. Conform uzanțelor profesiei, prima ieșire publică a artistei (1914, înainte de a se căsători) se consumă într-o expoziție colectivă, la Salonul Tinerimii Artistice, unde a expus două acuarele, semnate Brateș, la îndemnul lui Jean Steriadi, dintre care una, *Bujorii*, a fost premiată. De aici încolo, deschisă-i fuse calea: 1916, 1918 - expoziții la Ateneul Român, unde:

Manifestându-se egal în toate lucrările sale, *d-na Maria Pillat este un nume în pictura românească, putând figura în orice expoziție străină* [s.n.]⁷.

Acuarelele Mariei Pillat-Brateș sunt prezente, în același an, pe simezele Expoziției pictorilor și sculptorilor de sex feminin din Sala Sindicatului Artelor Frumoase. În anul 1927 este prezentă din nou pe simezele de la Ateneu, unde

⁴ Ion Zamfirescu, *Rotonda Ion Pillat*, în „Manuscriptum”, anul XXX, 2008, nr. 4 (154), pp. 137-138.

⁵ Monica Pillat, Doina Uricariu, *op. cit.*, p. 139.

⁶ Ion Pillat, *Scrisori (1898-1944)*, ediție îngrijită de Cornelia Pillat, București, DU Style, 1998.

⁷ *Ibidem*, I. Ștefănescu, p. 84.

...d.sa a reușit să ne înfățișeze o lucrare atât de interesantă, cum este *portretul poetului Voiculescu* [s.n.]⁸.

În același an (1927) este prezentă, alături de Olga Greceanu și T. Teoderini, la o expoziție de pe malul Tamisei. Peste un an, acuarelele sale pot fi admirate pe simezele sălii Palette Française, 152 Boulevard Haussmann din Paris, unde participă cu 12 piese, iar în următorii doi ani (1929) expediază două acuarele la Chicago: *Portretul poetului Vasile Voiculescu* și *Țăranul bătrân*. În cunoscuta, pe atunci, sală Ileana (Cartea Românească), acuarelele artistei perseverează în a răsădi flori și a oglindi peisaje dar și, de acum, portrete ce îi reprezintă pe Ion Pillat, Ion Marin Sadoveanu, Vasile Voiculescu și nu numai. O *personală*, ca cea din 1933, nu a putut trece neobservată de criticii domeniului, amintindu-l, de astă dată pe G. Oprescu, vecin, în același cartier, cu sediul donației de care ne ocupăm și al amintitelor muzee, căroră, în același Cotroceni, li se alătură și muzeul ce poartă numele cartierului cuprins între aceleași ziduri cu sediul Președinției României, formând, împreună cu Muzeul Grădinii Botanice, un veritabil triumfi muzeistic, ce înobilează această elitistă zonă bucureșteană. Mai adăugăm, și nu întâmplător, faptul că juriul Salonului a fost format din arhitectul Petre Antonescu, pictorii Marius Bunescu, Hans Eder, Tache Soroceanu, Francisc Șirato, Artur Verona, sculptorul O. Han, Ion Jalea și Cornel Medrea. Președintele juriului a fost Ion Minulescu și vicepreședinte pictorul I. Teodorescu-Sion, cel care a ilustrat cu 54 de gravuri volumul de versuri *Satul meu*, publicat, în 1923, de Ion Pillat.

În intervalul 14 februarie-5 martie 1937 o revedem pe acuarelistă în sala Ileana cu 63 de acuarele, grupate tematic: *Peisagii din Balcic*, *Peisagii moldovene*, *Peisagii Bucureștene*, *Flori*, *Portrete*, *Tipuri de Balcic*, *Nuduri*, într-o companie nu mai puțin vestită: Marius Bunescu, George Catargi, Elena Constante, Dimitrie Ghiață, Aurel Jiquidi, Schweitzer-Cumpăna, Ion Teodorescu-Sion, V.M. Arnold, Dona Delavrancea – ultimii trei prezenți și în muzeul Minuleștilor. Nu ne-am putea ierta omiterea unui eveniment monden de răsunet: prezența Alteței Sale Regina Maria la expoziție. Or, dacă însăși Regina Maria îi acordă o asemenea atenție, de ce noi, cei de astăzi, s-o îngropăm în uitare?! În același început de an, 1937, este prezentă la Paris în cadrul *Exposition des femmes artistes d' Europe*, găzduită de Muzeul Jeu de Paume cu lucrarea *Paysanne de Transylvanie*. În anul 1938, ultimul al unei expoziții personale până în zilele noastre (2006), revine la sala Ileana (6-28 noiembrie) cu 73 de acuarele grupate, din nou, pe cicluri, după cum urmează: *Peisagii din Balcic*, *Peisagii moldovene*, *Peisage din Grecia*, *Flori*, *Portrete*.

Din păcate, odată cu expozițiile personală, din 1938, și colectivă, în același an, părăsește simezele, rămânând cu vagi colaborări, în spatele cortinei. De aici încolo, războiul, cu ale sale consecințe, îi va mutila opera și viața, acoperind cu lavă politică nu numai spațiul carpato-danubiano-pontic, ci mult peste: de la Berlin până în Siberia. În anul 1942, participă cu trei acuarele (*Maica Filofteia*, *Portretul lui Crespin* – reprodus pe coperta catalogului – și *Portretul lui C. Stelian*) la Salonul oficial de toamnă (desen, gravură, afiș) găzduit de sala Dalles. În 1945 (15.XI-28.XII) a onorat expoziția *Franța văzută de pictori români* cu acuarela *Vedere din Paris*, iar peste patru ani, s-a strecurat cu o acuarelă la expoziția *Mama și copilul*. *Expoziția anuală de Stat*, din 1958; a fost ultimul favor

⁸ *Ibidem*, D. Bâșcu, p. 85.

artistic pe care, *în mărinimia sa*, i l-a putut face noul regim. Pentru a *nu-și ieși din mână*, va ilustra volumele de versuri *Balcic* (1940) și *Povestea Maicii Domnului* (1945), semnate de poetul Ion Pillat, soțul său. De aici încolo (cu amintitele excepții), închisă i-a fost calea spre expozițiile regimului, nu și pensula, care pictează sute de acuarele din care s-au păstrat câteva zeci în colecții publice și personale. Multe nedepistate încă. De la instaurarea formală a „regimului democrat” s-au mai scurs 16 ani până când, în sfârșit, s-a luat voalul de pe opera acesteia. Altfel spus, acuarelele și desenele Mariei Pillat-Brateș au așteptat o viață de om pentru a se reîntâlni cu cei cărora le-au fost hărăzite. Minunea a fost posibilă grație persuasiunii nepoatei (și a unor colaboratori ce au acompaniat-o), cu toată prețuirea și afecțiunea, așa cum a procedat cu întreaga operă a distinșilor Domniei Sale înaintași. La amintita expoziție de la Galeria Dialog, din noul sediu al Primăriei sectorului 2, situată în coasta pieței Obor, cu spații generoase, proiectate și folosite pentru astfel de evenimente, au fost expuse 73 de lucrări.

De invidiat deținătoare a unor acuarele de Maria Pillat-Brateș, distinsul om de înaltă cultură, poeta Doina Uricariu, nu poate și nu vrea să eludeze faptul că:

Opera Mariei Pillat-Brateș a suferit dimpreună cu cei care au achiziționat lucrările artistei, majoritatea acestora fiind personalități ale lumii interbelice, oameni politici de prim rang, membri ai unor familii care au creat România modernă, diplomați acreditați la București, familii din rândul aristocrației, marii și micii burghezi, reprezentanți ai Casei Regale. Mulți dintre colecționarii artistei, dacă nu aproape toți, au făcut pușcărie politică, au suferit ani grei de domiciliu forțat, au fost evacuați în câteva ore din casele lor și toate bunurile le-au fost confiscate⁹.

Iată unde, când și cum își dau mâna *dușmanii poporului!*

⁹ *Ibidem*, Doina Uricariu, p. 139.